

Строченко Наталія Іванівна, к.е.н, професор, декан факультету економіки і менеджменту

Кутах Катерина Миколаївна, старший викладач кафедри економіки СНАУ

Створення кооперативів як запорука розвитку регіональних економічних систем

Успішний досвід функціонування молочних кооперативів у різних країнах доводить: прибутковий агробізнес в них можливий вже у недалекому майбутньому. Через кооперативи, реалізується 95% молочної продукції у Нідерландах, Австрії та Данії, 50% - в Бельгії, Великобританії, Польщі. Близько 90% молокозаводів у країнах ЄС та Північної Америки є кооперативними.

Кооперація у сільському господарстві України розвивається занадто повільно, знаходиться на початковому етапі. В період створення регіональних економічних систем організація достатньої кількості молочних кооперативів в Україні дасть можливість селянам відчутти себе справжніми підприємцями, реалізуючи молоко за справедливою ціною.

Проблематику створення і функціонування кооперативів в Україні відображені в працях Ю Лупенка, О.Клокар, В. Бабаєва, В, А. Пантелеймоненко, Я. Гаєцька-Колотило та інших[1,6,2].

Метою дослідження є:

- дослідити наявність та стан існуючих молочних кооперативів в державі;
- охарактеризувати особливості молочних кооперативів України та країн Західної Європи;
- визначити умови та шляхи для розвитку існуючих та створення нових молочних кооперативів в регіональних економічних системах.

Виклад основного матеріалу. На 1.01. 2017 року в наші країні налічується 993 сільськогосподарських виробничих кооперативи. Сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів зареєстровано 1097, а

здійснюють господарську діяльність тільки 589, з них молочних - 151. Кооперативами об'єднано 24,8 тис. осіб, створено 1636 постійних робочих місць, які утримують 21758 голів великої рогатої худоби, з яких: 16953 голови корів, реалізовано 48,7 тис. тонн молока [8].

За дослідженнями науковців молочні кооперативи в Україні і в країнах з ринковою економікою суттєво різняться. Кооперативи змушені пристосовуватися до існуючих в країнах соціально-економічних умов.

У країнах, які створились після розпаду СРСР сільськогосподарські кооперативи створювалися в умовах переходу від колгоспної системи сільського господарства до ринкової економіки[5].

В країнах Західної Європи кооперативи також створювалися в різних соціально-економічних умовах.

Слід відмітити, що є спільні риси, які властиві сільськогосподарським кооперативам країн з розвинутою ринковою економікою:

1. Кооперативи створюються фермерами і тому вони не займаються спільно первинним сільськогосподарським виробництвом;
2. Кооперативи займаються наданням послуг своїм членам з постачання їм засобів виробництва та реалізації їх продукції з метою збільшення їх доходів;
3. Кооперативи дотримуються міжнародних принципів кооперації;
4. Кооперативи в основному відносяться до соціального сектору економіки - є некомерційними організаціями що до своїх членів;

На нашу думку основна причина відмінностей між сільськогосподарськими кооперативами України та країнами з розвинутою економікою криється в тому, що історія української кооперації фактично тільки починається. На сьогоднішній день умови для створення молочних кооперативів в Україні є (таблиця 1).

Таблиця 1

Наявність ВРХ (в т.ч. корів) та виробництво молока в Україні за 2000 – 2017 роки

Показники	Роки					Відх. 2017 р. від 2000 року
	2000	2010	2015	2016	2017	
Кількість ВРХ у всіх категоріях господарств, тис. голів	9423,7	4494,4	3750,3	3682,3	3530,8	37,5
Кількість ВРХ у господарствах населення, тис. голів	4386,4	2968,0	2479,8	2468,4	2364,2	53,9
В процентному відношенні , %	46,5	66,0	66,1	67,1	67,0	+20,5
Кількість корів у всіх категоріях господарств, тис. голів	4958,3	2631,2	2166,7	2108,9	2017,8	40,7
Кількість корів у господарствах населення, тис. голів	3107,3	2042,1	1661,5	1624,3	1551,2	49,9
В процентному відношенні , %	62,7	77,6	76,7	77,0	76,9	+14,2
Виробництво молока у всіх категоріях господарств, тис. т	12657,9	11248,2	10615,4	10381,5	10280,5	81,2
Виробництво молока у господарствах населення, тис. т	8989,2	9031,9	7946,2	7675,9	7514,8	83,6
В процентному відношенні , %	71,0	80,3	74,0	73,9	73,1	+2,2

За 17 років кількість ВРХ у всіх категоріях господарств скоротилась в 3 рази, а в господарствах населення в 2 рази.. Поголов'я корів в всіх категоріях господарств зменшилось на 59,3% а в господарствах населення на 50,1%. Виробництво молока у всіх категоріях господарств зменшилось на 19,8%, в господарствах населення в меншій мірі – на 16,4%. Господарства населення виявились більш стійкими до кризових явищ, які відбувались в Україні останні 17 років, ніж інші сільськогосподарські підприємства[6].

Відродження реальних кооперативних відносин в аграрному секторі України необхідно розглядати в якості стратегічного ресурсу розбудови

ринкової економічної системи у сільському господарстві та комплексного соціально-економічного розвитку сільських територій.

На базі кооперативів індивідуальні господарства матимуть можливість спільно домовлятися про ціну молока з переробниками, закуповувати устаткування і покращувати продуктивність своїх корів через різні послуги і програми, які здійснюють кооперативи. В наш час в умовах жорсткої конкуренції на спільні кошти економічно вигідно купувати (насіння, техніку, корми, інше).

Основною метою об'єднання є створення сільськогосподарського кооперативного молокопереробного підприємства. На практиці мова йде про збирання та переробку молока в одному районі.

Прибутки у молочного кооперативу будуть від реалізації сирого молока за більш високими цінами (порівняно з індивідуальними господарствами) за рахунок збільшення її товарної партії і передпродажної обробки. Дуже важливо при цьому забезпечити відповідну кількість і якість молока для клієнтів-переробників (молокозаводів, сироварень, консервних заводів тощо). Економію дасть закупівля ресурсів за нижчими цінами. Наприклад, оптова ціна на корми, часто у 1,5-2 рази нижча за роздрібну.

Витрати молочних кооперативів складаються з двох частин – це витрати на закупівлю молока у населення і витрати, пов'язані безпосередньо з діяльністю кооперативу. Крім того, учасники кооперативів мають можливість спільно захищати свої інтереси в різних державних органах і перед контрагентами. А також можуть розподіляти ризики можливих втрат від діяльності кооперативу між усіма членами.

Свідченням того, що кооперативний рух набирає обертів в Україні став підписаний 22 лютого 2017 року меморандум про спільні дії у розвитку кооперації на селі, які підписали Хмельницька та Сумська обласні адміністрації. Перші практичні кроки представники громад двох областей обговорили під час круглого столу «Кооперація як стратегічний напрямок розвитку регіонів України».

Привіз на Сумщину досвід успішного створення кооперативу священнослужитель - владика Роман із Конотопсько-Глухівської єпархії. Панотець родом із місць, де зараз показує гарні результати Перший національний аграрний кооператив (ПНАК), що встиг об'єднати 25 тис. членів у Хмельницькій, Чернівецькій, а тепер ще й Житомирській областях.

Поряд з цим слід зазначити, що згідно з бюджетом 2018 року у галузі тваринництва було виділено коштів за бюджетною програмою «Державна підтримка галузі тваринництва» в обсязі 4 мільярдів гривень. Однак, незважаючи на підтримку з боку держави, для галузей із тривалим циклом виробництва вона не є достатньо дієвою без впевненості сільськогосподарського товаровиробника.

Страховання від випадків падіжу тварин в молочному секторі з різних причин (смертність від інфекційних хвороб, смертність тварин під час транспортних експортно-імпорتنих операцій) надасть можливість виробникам молочної продукції отримувати компенсації низки ризиків. Повернуті кошти зможуть вкладатися виробником в утримання тварин та у поліпшення матеріально-технічної бази, що сприятиме покращенню якості молока. Зазначений підхід може включати додаткові варіанти для покриття або зниження ризику. Застосовуючи міжнародні стандарти страхування, існує можливість мінімізувати фінансові втрати молочної галузі.

Розглядаючи проблеми агрострахування в Україні, слід сказати, що сільськогосподарське страхування з державною підтримкою практикується в таких країнах, як: США, Канада, Іспанія, Австралія, тощо.

Так, наприклад, у США у 2014 році на законодавчому рівні діюча пряма допомога з бюджету трансформувалася в інший інструмент - страхування ризиків. Працює це прозоро. Виробники продукції рослинництва наперед не мають уяви про те, як складеться вартість засіяних ними культур та які коливання погодних умов стануться в наступному сезоні. Виробники тваринницької продукції аналогічно не впевнені в прогнозних цінах на свою продукцію з причини ризиків втрат при несприятливих погодних умовах або

через хвороби худоби. У випадках, якщо перед фермерами постає загроза сильної посухи, повіни і непередбачуваної ситуації на ринку, їм надається менш витратне часткове страхування; у випадку, коли ризики менші - страхівка може бути підвищеною.

Хоча головним напрямом страхування є страхування врожаю, концепція страхування була розповсюджена на інші сфери, наприклад, на виробництво молока. В цілому американські фермери мають вибір схеми підтримки збуту своєї продукції з-поміж двох основних програм:

Перша - страхування від падіння цін (PLC), яка передбачає компенсації у випадку, якщо ціни на продукцію падають нижче заздалегідь визначених рівнів.

Друга - страхування сільськогосподарських ризиків (ARC). Програма гарантує виплати фермерам при зменшенні доходів нижче середнього по країні показника.

Окрім того, пропонуються і інші варіанти страхування прибутків, коли федеральний уряд субсидує страхові премії за ставками у розмірі 38 - 80% %, враховуючи рівень покриття і варіанти, обрані виробниками. Такий високий рівень субсидій є необхідним для того, щоб сільськогосподарська продукція стала доступною за ціною.

Стосовно України, вважаємо за необхідне створення для агросектору на базі Мінагрополітики Фонду страхування основних ризиків. Подібні фонди успішно діють в інших країнах та здійснюють страхування агросектору від основних ризиків: пожеж, природних катаклізмів тощо. Крім того, було б доцільним спрямувати частину невикористаних у 2018 році коштів для АПК під надання аграріям у 2019 році банківських гарантій.

Висновок. На перспективу розвиток кооперативів має стимулювати не просто заготівлю молока, але й скорочення логістичного ланцюжка та створення місцевих переробних підприємств в загальні регіональні економічні системі. В цілому ідеологія процесу кооперації полягає у

співпраці місцевої влади, науки, бізнесу, релігійних громад і тоді українцям все вдасться.

В Україні створена та розвивається система управління ризиками в аграрній сфері, зокрема молочної галузі, за участю держави, яка ставить за мету зниження ризиків, створення додаткових послуг і продуктів. Актуальним є створення державних фондів страхових резервів для підтримки агрострахування через розподіл витрат держави й страхувальників.

Література:

- 1.Бабаєв В.Ю. Державне регулювання розвитку обслуговуючої кооперації в аграрній сфері: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 25.00.02 - "Механізми державного управління" / В.Ю. Бабаєв. - Харків, 2007.- 19 с.
- 2.Гаєцька-Колотило Я.З. Поняття сільськогосподарської кооперації, її значення в умовах становлення ринкової економіки : [Електронний ресурс] / Студрада - коаліція юристів. - Режим доступу : <http://studrada.com.ua>.
- 3.Дубина М. П. Значення сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі економіки: [Електронний ресурс] / Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/.../204_Dub.pdf.
- 4.Зіновчук В.В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США / В.В. Зіновчук. - [2. вид., доп. і перероб.] - К.: Логос, 1996. - 224 с.
- 5.Історія кооперативного руху / [Бабенко С.Г. та ін.], Львівська комерційна академія. - Львів: Ін-т українознавства НАН України, 1995. -412 с.
- 6.Пантелеймоненко А.О. Становлення і розвиток кооперативних організацій аграрного сектору України (друга половина ХІХ - початок ХХІ ст.): автореф. дис. на здобуття наук, ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.01 - "Економіка теорія та історія економічної думки" / А.О. Пантелеймоненко. - К., 2009. - 54 с.
- 7.Про кооперацію: Закон України за станом на 04.07.2013 р. / Верховна Рада України. - Офіц. вид. - К.: Парлам. вид-во, 2013. - 413 с.
- 8.Сільське господарство України 2017: Статистичний збірник. - К.: Державна

служба статистики України, 2018. - 402 с.

9. Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 9 лютого 2012р. - [Електр. ресурс] –

Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua>

10. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України - - [Електр. ресурс] – Режим доступу: <http://www.nfp.gov.ua/content>